

Bezoek aan de rampplek

Uit (onderzoek naar) de ervaringen na verschillende aanslagen, blijkt het bezoeken van de rampplek bevorderend voor het verwerkingsproces van getroffenen en nabestaanden. Echter, in sommige gevallen kan het stress, trauma of rouw versterken. Daarom is het van belang om het bezoek aan de rampplek in goede banen te leiden.

Wat komt er kijken bij de organisatie van een bezoek aan de rampplek?

Wie moet het bezoek organiseren?

De eigenaar van het gebouw of terrein waar de aanslag plaatsvond, of de regering/gemeente. Ongeacht de partij dient deze goed ondersteund te worden door professionals met het plannen en inrichten van het bezoek.

Wie moet er worden uitgenodigd?

Afhankelijk van de grootte van de aanslag worden bezoekers¹ uitgenodigd. Allereerst de nabestaanden die het dichtst bij de overledenen staan en getroffenen die de aanslag hebben overleefd en hun naaste familie. Houd rekening met gescheiden of uit elkaar gevallen families; geef getroffenen zelf de kans om te bepalen wie 'familie' is in deze situatie. Dwing ze niet om maar één familielid te kiezen. Afhankelijk van de grootte van de plek kan het bezoek in meerdere groepen plaatsvinden. Daarnaast zullen getroffenen van de aanslag, die het hebben overleefd, andere behoeften hebben dan nabestaanden. Het wordt daarom aangeraden deze twee groepen apart te laten bezoeken.

De kans is groot dat ook politici een uitnodiging verwachten, als vertegenwoordigers van de samenleving en om medeleven en erkenning te tonen. Die erkenning wordt door getroffenen vaak wel als waardevol ervaren, maar net als bij een herdenking is het van belang dat de nabestaanden en getroffenen centraal staan en de dynamiek van politiek en media niet gaan overheersen.

Mogen kinderen ook mee?

Kinderen moet direct gevraagd worden of ze mee willen of niet. Het is belangrijk dat hier geen druk op uitgeoefend wordt. Het wordt aangeraden om kinderen mee te nemen omdat zij voor zichzelf allerlei beelden gecreëerd kunnen hebben en de confrontatie met de realiteit hen kan helpen om te plaatsen wat er gebeurd is. Wel is het belangrijk hen heel goed voor te bereiden.

¹ Onder de term 'bezoekers' worden de nabestaanden en getroffenen samen verstaan.

Wanneer moet het bezoek worden georganiseerd?

Hier is geen duidelijk antwoord op. Voor sommigen zo vroeg mogelijk, anderen zijn er pas later aan toe. Het is daarom aan te raden om meerdere bezoeken te plannen om aan behoeften te voldoen. De getroffensten moeten eerder de mogelijkheid hebben dan anderen (met name de media). Veel nabestaanden zien de rampplek als privé of als een plek die niet opnieuw 'geschonden' mag worden.

Wat moet je voorbereiden?

- Er moet genoeg ruimte zijn voor iedereen om bij elkaar te komen. Op open plekken is een vorm van afscheiding of een tent gewenst zodat er een besloten bijeenkomst kan zijn, en vanwege weersomstandigheden en de media.
- De plek dient toegankelijk verklaard te zijn door de politie. Allereerst vanwege de veiligheid. Maar ook omwille van persoonlijke eigendommen van de getroffensten, laat staan stoffelijke resten.
- Het is van belang een balans te vinden in 'de staat' van de plek. De chaos van de aanslag mag nog wel herkenbaar, voelbaar zijn. Maar de plek moet wel schoongemaakt zijn en persoonlijke bezittingen opgeruimd. Trauma en rouw specialisten kunnen hierbij adviseren.
- De getroffensten dienen goed voorbereid te worden op wat ze zullen zien en op hoe ze kunnen gaan reageren. Dit moet schriftelijk (eventueel met foto's) en mondeling. Zo kunnen getroffensten zich goed voorbereiden en bedenken wat ze zelf willen vragen of meenemen van en naar huis (bijvoorbeeld een steen of zand waar hun geliefde is overleden).
- De media moet verzocht worden om op afstand te blijven en de getroffensten de ruimte te geven.
- De getroffensten moet uitgelegd worden voorzichtig om te gaan met wat ze op sociale media plaatsen over het bezoek. Al helemaal als het gaat om beeldmateriaal waar misschien ook andere getroffensten op staan.

'Create frames to make reality real'

Werk met 'frames' die herstel bevorderen. Zorg is één van die mogelijke frames, maar ondersteuning in het omgaan met de (harde) werkelijkheid is er ook één. Juist confrontatie kan ook helend zijn. Een voorbeeld is de discussie die ontstond toen overlevenden terugkeerden naar Utoya: dat gebeurde onder begeleiding van de politie, maar moesten die in uniform of in burger (omdat de dader ook een politie-uniform gedragen had en dat dus beangstigend zou kunnen zijn). Maar je kunt jongeren niet blijven afschermen van politie-uniformen. In feite was juist dat de veiligste manier en plek om weer politiemensen in uniform te kunnen ontmoeten. En gewoon met ze te kunnen praten. Ondersteuning is niet het beschermen van mensen tegen de realiteit.

Focusgroep Noorwegen

Wat kan er gedaan worden bij het bezoek?

De afweging of families gezamenlijk of apart de plek bezoeken is een belangrijke. Ze kunnen elkaar steun geven. Echter, als een familie een ritueel wil uitvoeren op de plek waar hun geliefde is overleden kan dit de anderen onnodig ophouden. Wachten of vervreemding zal meer stress opleveren bij de andere families. Politie en sociaal werkers moeten aanwezig zijn en dit coördineren.

Wat gebeurt er op de plek waar iemand is overleden?

Iemand van de hulpdienst dient aanwezig te zijn om vragen te beantwoorden van de nabestaanden. Het is heel belangrijk dat deze informatie correct is. Er moet precies antwoord gegeven worden op de vraag en niet meer informatie gegeven worden dan dat. De nabestaanden willen misschien een ritueel uitvoeren, bloemen leggen of kaarsen branden. Het is belangrijk dat ze zich vrij voelen dit te doen en de tijd te nemen die ze willen.

Wat wordt er verwacht van ondersteuning?

Een bezoek zal voor de nabestaanden en getroffen en ingrijpend zijn. Daarom dient er voldoende ondersteuning te zijn. Deze hebben als taak 'watchful watching' en rekening houdend met het gegeven dat allerlei emoties in deze situatie normale reacties zijn, terughoudend zijn en steeds de inschatting maken of contact gewenst is. Vaak zullen familieleden zelf elkaar voldoende steunen.

Checklist for Planners of Visits to the Site of Death for Bereaved Families

1. Bereaved families should have the opportunity to visit the site where their loved one was found killed before the site is released to the media
2. Make sure that the timing of the visit is adapted to the needs of the bereaved. Some will want to visit the site as soon as possible; others may need to wait a while before they can go through with it
3. Children should be allowed to participate, but need to be properly prepared (including the consideration of how adults may react at the site)
4. Prepare bereaved families before the visit (in writing) on what the site looks like, and what they can do at the site
5. Participants should be informed of the media's interest and coverage from afar
6. The site should be cleared by the police and all personal belongings of the deceased should be removed before a visit is conducted
7. At the same time, it is important that not all traces of the event are removed in order to reduce the sense of unreality
8. As a rule of thumb, the police or support staff should answer questions that the bereaved may have at the site, but not provide any information in addition to what is asked for at that time
9. Have sufficient support personnel with grief and trauma competency (also child-specific) present during site visit
10. If the death site is not accessible, try to adapt rituals that are feasible in the circumstances (eg, showering flowers over the disaster area from a helicopter or filming the site)

Afbeelding 1 Checklist voor het plannen van een bezoek aan de rampplek (Kristensen et al., 2018).

Deze informatie is gebaseerd op:

Kristensen, P., Dyregrov, A., Weisæth, L., Straume, M., Dyregrov, K., Heir, T., & Bugge, R. (2018).

Optimizing Visits to the Site of Death for Bereaved Families After Disasters and Terrorist Events. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 12(4), 523-527.

doi:10.1017/dmp.2017.94

Johnson, E. (2008). Memorial services, site visits, and other rituals. In: Stephen B. Roberts, Willard W.C. Ashley (eds). *Disaster spiritual care : practical clergy responses to community, regional, and national tragedy*. Woodstock, Vermont. Pag. 196-205